

Literatūra • menas • mokslas

DRAUGAS — šeštadienis priedas

2000 m. kovo 11 d.

Nr. 51 (10)

Saturday supplement March 11, 2000

No. 51 (10)

Anatolijus Kairys

LIETSARGIS

Kankinio kun. A. Lipniūno gimtadienis — 95

I

Palaimintasis Kunige,
Sviesus jaunystės mano Vade,
Šios žemės kelyje man duotas
Aukščiausiojo valia, neabejoju.
Prisimenu Tave giliais atodūsiais,
Matau Tave lyg gyvą švyturį
Siauromis Vilniaus miesto gatvėmis
Beskubantį anuo baistu metu...
Ir į Tave kreipiuos, kaip į Palaimintąjį —
Esi rudosios okupacijos šventa auka —
Ir vieną dieną amžių eigoje, tikiu,
Tu būsi į šventuosius pakylėtas!
Ir ta diena bus Lietuvai gražiausia iš
Dienų — ir prasmingiausia jos kantių!
Tėvyne Lietuva šventesnio Dvasios Vado
Nematė, neturėjo, žodžių taip drąsių,
Pamokslų negirdėjo, ir todėl keliavo
Tavo širdies nugairintu keliu.
Tu — mano ir jaunimo Kelrodė buvai,
Rami, gaivinanči šviesa ir šiluma,
Taip artimas kovojančio studento dvasiai!
Ir niekada, o niekada, iki mirties,
Tavo neužmiršiu, ar Tavo veido
Ir žvilgsnių neramių, judrių, gyvų...

II

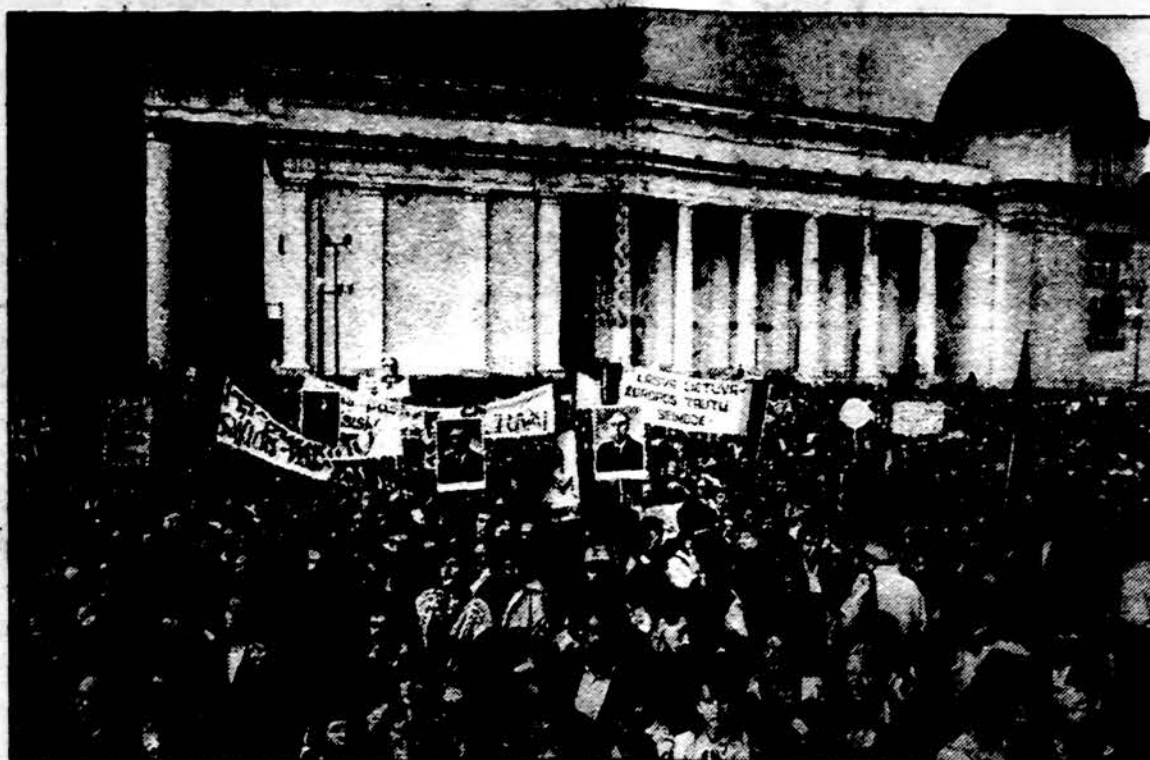
Tu — Vilniaus universiteto kapelionas,
Ateitininkų sąjungos studentų dvasios Vadas,
Bet iš tiesų, kilnisai Kunige, buvai
Tu Vilniaus miesto, viso miesto, kapelionas,
Visų vilniečių, tikintųjų ir netikintųjų,
Maestro, Kapelionas, Siela ir Viltis!
Tavęs mes klausėme, girdėjome, visi
Supratome, Tavois pamokslais Švento Jono
Bažnyčioje padirginti, pamokyti, Tave
Mes sekėme, Tavois mintis kartojom susitię,
Tave mes laikėme visos tautos vadu,
Tikruoju Karvedžiu be kardo, be
Lektuvų, tankų, armijos, ginklų...
Už savo žemę, Dievą ir Tėvynę
Gyrybę paaukojai, tautai pavyzdį davai,
Ir pasitraukėi nemaros istorijos helia.
Tu — nepažeidžiamas tvirtybės ir drąsos,
Kilnumo šventraštis, Tu — milžinas,
Įkvėpęs žymę šių kartų kartoms —
Gal šimtmetis praeis iki užgims jai kitas toks...

Stebuklas, Dievo atsiųstas, buvai, o gal
„Tautos dvasia“ atėjo Jono Basanavičiaus
Paraginta valstybei tragišku metu?
Nepakartojami laikai, nepakartojamas
Jiems duotas dvasios vadas vesti tautą,
Nepakartojamas jaunimui Pavyzdys!

III

Dažnai sava lakioji skrenda ir
Aplanko Tavo małą kambarelių ten,
Prie Vartų, prie Aušros, kaip anuomet...
O tavo patarimai buvo lyg malda,
Klausiau ir vykdiau juos loventai,
Nors buvo ir klaidų, prasielenkimų,
Apsileidimo ar nepatirties —
Prašau atleisti man, prašau atleisti...
O ta diena, kada vešiau Tave
Į Panevėžio stotį iš Pumpėnų,
Yra man Dievo dovana, tik nežinau už ką...
Gerai menu helionę ir draugystę,
Gerai menu namuką Tavo gimtąjį,
Svarstų, vidų išpuoštą baltomis rožėmis.
Vos išvažiavus tūtyti, pradijoje
Dulkenoti, o vėliau stambiais lakais.
Aš raginau arkliauką bėgti ristele,
Tvirtai laikydamas vaddis,
O Kunigas išlėkė lietsargi
Ir galvas pridengė abi po juo —
Visai sausi atvykome į stotį.
Prisimenu Tave labai dažnai,
O kartais lyg stebuklą savyje jaučiu —
Kai siela daro lietūs ir ledai, vėsi
Galvos aš Tavo lietsargi matau...

Iš spaudo paruoštos knygos
Mano paveikslų galerija

Kai visa Lietuva vieningai reikalavo laisvės... Minios Katedros aikštėje Vilniuje 1989 m.

Kuriančios Lietuvos ženklai

Algimantas A. Naujokaitis

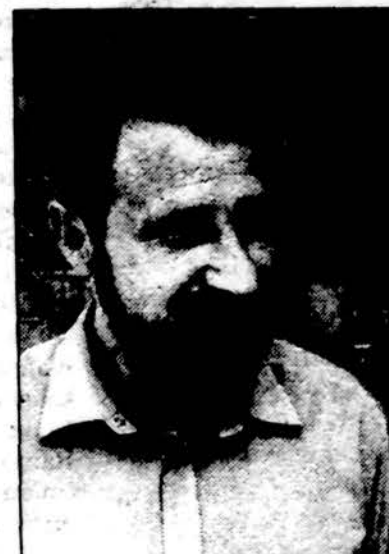
Kaip ir kasmet, šiemet Vilniuje, Menininkų rūmose buvo pagerbti iškilniausi pastarųjų metų literatūros, dailės, muzikos menų kūrėjai — 1999 metų Lietuvos valstybinės premijos laureatai. Ši svarbiausia premija suteikiama už išimamusius meno darbus, sukurtus per pastaruosius penkerius metus. Valstybinių kultūros ir meno premijų komitetas šį kartą tas premijas pasiskyrė rašytojui Donaldui Kajokui, literatūros kritikui Albertui Zalatoriusui (po mirties), dailininkams Linui Katiniui, Mindaugui Navakui, Augustinui Savickiui, muzikologui Onai Narbutienei, Lietuvos kamerinio orkestro vadovui dirigentui Sauliui Sondeckiui, aktorei Jūratei Onaitytei ir architektams Kestutui Pempai ir Gydaii Ramuniui. Šį kartą, kaip ir pernai, tarp laureatų, deja, nebuvo nė vieno išsivijusio menininko. Anksčiau Valstybinės kultūros ir meno premijos buvo paskirtos Kazuii Bradūnui, Vytautui Kašubai, Vytautui Kavoliui, Jonui Mekui, Alfonsui Nykai-

Niliūnui ir prelatai Antanui Rubšuii. Kaip numatyta premijų nuostatose, iškilmingoje aplinkoje, dalyvaujant prezidentūros, Seimo, vyriausybės atstovams, kultūrininkams, premijas įteikė prezidentas Valdas Adamkus, pasakęs sveikinimo kalbą. Pagerbiame ryškiausius pastarųjų metų kultūros ir meno asmenybes, — pasakė V. Adamkus. — Jų darbo ir talento dėka, šiandieną nušvinta grožio ir išmintimi, ne vienam suteikia pasitikėjimo esamųjų laikų. Į laureatus prezidentas kreipėsi šiais žodžiais: „Jūsų kūriniai — tai ne vien atskirų meno sričių vertybės. Tai šiandieninės kuriančios Lietuvos ženklai. Kūrėjo padėtis, nori jis to ar ne, visada dvišalė. Pacioje kūrybos prigimtyje slypi maišto prieš tradicijas, prieš gyvenimo tikrovę dvasia. Kita vertus, maištingiausia kūryba visada išlieka ilgąsias patirties liudytoja. Kultūra, menas, jam tarnaujantys žmonės pasaulį teikia ir aiškina, guodžia ir

taiką, sako tiesą ne įžeidimų ir kaltinimų, bet naujų įžvalgų ir idėjų kalba. 1989 metų Nacionalinės premijos laureatas profesorius Donatas Sauka dar prieš dešimtmetį rašė: „Nuogas skepticizmas šiandien reikėtų ne kritinė proto jėga, o tik mąstymo inercija“. Neabejoju, kad šiandien šie žodžiai tokie pat aktualūs, kaip ir Nepriklausomybės atkūrimo išvakarėse. Valstybinių kultūros ir meno premijų komiteto pirmininkas poetas Sigitas Geda apibūdino naujųjų laureatų darbus, pasakė, kad šios svarbios premijos vertę kūrėjų šiemet buvo bent trejetą kartų daugiau, bet jų sėkmė ir pripažinimas laukia ateityje. Užsienio lietuviams, Draugo skaitytojams, be abejo, bus įdomu sužinoti, kas tie naujieji laureatai, kokie jų darbai, žymintys pastarųjų metų lietuvių kultūros ir meno svarbiausius pasiekimus.

Išmintimi žaižaruojančios Donaldas Kajoko knygos

Premijų komitetui rekomenduodamas premijuoti kauniečio poeto Donaldas Kajoko pastaraisiais metais išleistas dvi knygas — poezijos rinktinę *Meditacijos* ir esė *Dykinejimai* rašytojas Juozas Aputis patikėjo, kad jo lyrika pasižymi magiškuoju realizmu, proto ir jausmo dvasia. Paprasta ir iškiliai gili, kasdieniška ir filosofiška, medituojanti, mokanti, tačiau niekad nemoralizuojanti, D. Kajoko kūryba tampa

Donaldas Kajoka.

kiekvieno imlesnio žmogaus savastimi. Iš svarbiausių šio poeto knygos *Meditacijos* bruožų J. Aputis išskiria kasdienybės realizmą ir jos pakylėjimą iki jaukaus įprasminimo ir iš to išplaukiančias meditacijas. Kaip koks kinų išmintus poetas gali neatsitraukdamas akių žiūrėti į vieną tašką, o tuo tarpu skaitančiojo kūnui perbėga giluminis egzistencijos suvokimo šurpas:

Klegėdami išnirio jie iš vėjo
priejo grįždantį vartus
priejo
— O, dangau!
to net nepastebėjo

nuklejo, —
šitai turbūt nusakomas žmogaus prie ko norsėjimas, ieškojimas ir kai jau prieinama —ėjusysis šito net nebe-
pastebi...

Geraiusia D. Kajoko kūryba sudėta į premijuotą rinktinę *Meditacijos*. Joje keli skyriai, iš kurių dvasingumu išsiskiria „Tyliniojo aidai“. Čia — didelė įtampa, tylusis susiliejimas vienvėsiu su Kūrėju, esančiu visur ir visada. Ši reto talpumo poetinė proza tiesiog apvalo kasdienybės dulkėmis nugulusią sielą.

O atsiliepdamas apie antrą premijuotą D. Kajoko eseistinės knygos *Dykinejimai* literatūros kritikas Valentinas Sventickas pareiškė norą prašyti, kad Švietimo ir mokslo ministerija ją bemat įtrauktų į jaunimo ugdymo programas, nes „kai vertybės vartosi, dorovė ir sąmonė trinka, o jo (D. Kajoko) knyga skaidrina sielą, slėidžia mintį, ji sklidina išminties ir pasaulio vienvės suvokimo, — kaip nė vienas kitas ši dešimtmetį lietuvių parašytas veikalas“.

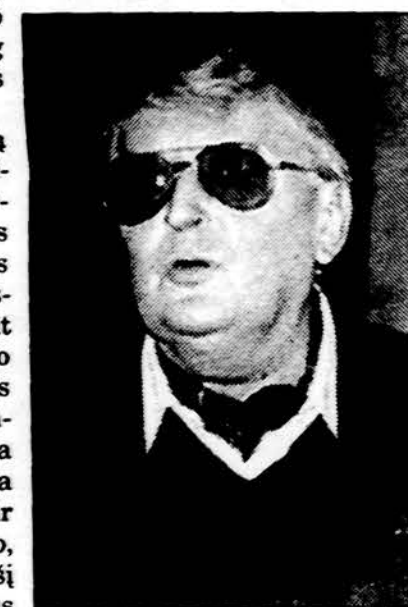
Beje, šie motyvai nuskaubė ir D. Kajoko kalboje, pasakytoje, priėmus apdovanojimą: „Tūkstantmečių sandūra vėl tenka bemaž iš naujo mokytis išlikimo meno, klasikinės buvimo formulės: dermė, sandora, visa ko vienvė. Plius laisva valia pasirinktas sielos nusizeminimas, kitaip sakant — paklusimas Didžiojo ritmo valiai. Beje, kol nelabai skauda, ši formulė užmirštama, ji netgi tampa tam tikros proto atmainos pasąpos objektu. Tačiau, kai ima rimčiau mausti, dilgčioti, pagaliau dieną naktį sopėti, net ir kokio nors, tarkim depresionizmo karščiausio šalininkai puola ieškoti darnos, tikėjimo, nepažeisto ryšio su realybe, kitaip tariant — laiko patikrintų amžinybių vertybių. Ir ne vien intelektualiai, bet ir praktiškai jų siekti. Šiandienos žargonu kalbant, kas išdrįs paneigti, kad kaip tik tuomet kūrybą ir ištinka gyvenimas, o gyvenimas ima panašėti į kūrybos aktą? Kas be ko, daugelis iš mūsų netrukus būsime jau praėjusio šimtmečio, netgi praėjusio tūkstantmečio žmonės, atminties, laiko ženklų, tam tikros dvasinės patirties, atmosferos sergėtojai. Gal ir neverta bet koki virsmą vadinti tuštybių tuštybe, vis dėlto jamčių ir tūkstantmečių, idėjų ir formų, mokslo ir meno krypčių kaita, matyt, nepakenktų žiūrėti santūriai, oriai, netgi šypsiningai. Tarkim, taip, kaip su-

gebejo į visa tai pažvelgti kad ir Alfonsas Nyka-Niliūnas: „Būsimo kartos? Ateitis? Aš esu būsimo kartos ir ateitis, bet dabar“.

Literatūros mokslininkas Albertas Zalatorius

Paskelbdamas literatūros mokslininko Alberto Zalatoriaus apdovanojimą, Valstybinių premijų komiteto pirmininkas S. Geda pasakė, kad jis mirė gruodžio 13-ąją — porą dienų prieš paskutinį šio komiteto balsavimą. Bet visos iki tol vykusios diskusijos ir aptarimai rodė, kad svarstyklų lėkštė svyrą A. Zalatoriaus pusėn. Valstybinė premija jam paskirta už 1998 m. „Baltų lankų“ leidyklos išleistą kritikos, esė ir pokalbių knygą *Literatūra ir laisvė*.

Šioje knygoje atsispindi A. Zalatoriaus vaisingi tyrinėjimai lietuvių prozos, ypač novelės srityje. Juk jis — monografijų *Lietuvių apsakymo raida ir poetika*, *20 amžiaus lietuvių novelė* autorius. Buvo išleista taip pat jo knyga *Prozos gyvybė ir negalia*.

Albertas Zalatorius.

A. Zalatorius palaikė artimos ryšius su išsivijusiais rašytojais, parengė A. Vaičiulio, V. Krėvės raštus. Jo iniciatyva buvo suorganizuotas V. Krėvės ir jo žmonos palaikų perkėlimas iš JAV į Lietuvą, Vilniuje įsteigtas šio mūsų literatūros klasiko memorialinis butas — muziejus. A. Zalatorius dėstė Iliinoiso universitete, buvo JAV leidžiamo žurnalo *Metmenys* redkolegijos narys.

A. Zalatoriaus principinė laikysena sovietinės okupacijos metais, jo aktyvi visuomeninė veikla atkuriant Lietuvos nepriklausomybę, sąžiningas ir atsakingas požiūris į literatūros tyrinetojo darbą jam pelnė didelį autoritetą filologinėje visuomenėje.

Savo knygoje *Literatūra ir laisvė* A. Zalatorius kėlė ne tik literatūros, bet ir mūsų tėvynės laisvės, demokratijos atkūrimo ir įtvirtinimo problemas. Likus mažiau negu metams iki Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo, jis perspėjo: „Mūsų negali neviloti prasmingas šventas tikslas — ruošti tautą demokratiškam gyvenimui, kuris bus pati didžiausia vertybė, kai tik susidarys galimybė gyventi savarankiškai. Valstybinė nepriklausomybė nėra automatiškas demokratijos garantas. Juo labiau ji nebus garantas mūsų tautai, per kelias kartas apnuodytai totalitarizmu gar-“.

(Nukelta į 2 psl.)

Kuriančios Lietuvos ženklai

Atkelta iš 1 psl.

Supdamiesi ant žodžio laisvės ir tautinio orumo bangos, šiandien net nejučiam, kaip apnuodyta sąmonė ir moralė pasireiškė, kai teks griebtis kasdieninio darbo ir kūrybos.

Vasario 16-sios iškilmėse pacitavęs šiuos A. Zalatoriaus žodžius, prezidentas V. Adamkus pripažino, kad tai buvo išmintingas dabartinio Valstybinės premijos laureato perspėjimas.

Muzikinės kultūros žinovė

Dr. Ona Narbutienė Lietuvos muzikos akademijos profesorius Algirdas Jonas Ambrazas pavadino geriausia 20-ojo amžiaus lietuvių muzikinės kultūros žinove. Tai rodo ir premiją nulėmusios jos monografijos *Kazimieras Viktoras Banaitis* (1996) ir *Eduardas Balsys* (1999). Šiems ir kitiems O. Narbutienės leidiniams būdingas aukštas profesinis lygis, faktų ir teiginių pagrįstumas, o tuo pat metu — šviečiamasis pobūdis, prienamas eiliniams skaitytojams, muzikos mėgėjams. Ypač vertingas jos veikalas apie išieiviję gyvenusį ir kūręs kompozitorių ir muzikos veikėją K.V. Banaitį. Ši monografija paremta kruopščia pirmųjų šaltinių analize.

Ona Narbutienė.

Rengdama šį veikalą, O. Narbutienė arčiau susipažino su JAV išieiviję muzikinių gyvenimu. Kalbėdama premijos įteikimo proga, ji apgailestavo, kad lietuvių muzika Lietuvoje gyvena tarsi savotiškame gete — čia ji daugiausia skamba festivaliuose bei atsimenuose koncertuose, retokai prasiskverbdama į kasdieninę tēkmę, į dingsta ir iš mūsų tautinių švenčių renginių. Čia O. Narbutienė priminė mūsų išieiviją, kuri nelengva kaina stengdavosi tautinių švenčių proga suorganizuoti ne taip populiarių, bet rimtų simfoninių lietuviškų kūrinių koncertus ir parodyti kitataučiams, kad esame turtingi ne tik liaudies dainomis ir šokiais, bet ir elitine kultūra.

Kalbėdama apie masinės kultūros invazijos pavojus, O. Narbutienė, kaip ir D. Kajokas savo kalboje, priminė vėligi A. Nykos-Niliūno žodžius, skirtus poezijai, bet lygiai taip pat tinkamus muzikai: „... populiarumas yra pats pavojingiausias poezijos gundymas, ir pastangos nenusileisti iki dienos aktualijos tono bei šiandien taip populiarios propagandinės „digest“ kultūros lygio yra vienintelis būdas jos vertę ir nepriklausomybę išsaugoti“.

Pazymėtina, kad O. Narbutienė atliko ir tebedirba didžiulį darbą, ugdant jaunąją lietuvių muziką kartą, nors jai, kaip buvusiai tremtinei,

iki nepriklausomybės atkūrimo buvo užkirstas kelias pedagoginiam darbui aukštesiose mokyklose. Tačiau ir sovietmečiu paskelbtuose darbuose O. Narbutienė išvengė bet kokių nuolaidų to meto ideologinėms nuostatomis.

Saulius Sondeckis.

Maestro Saulius Sondeckis

Už 1995-1999 metų muzikinę interpretacinę veiklą, pristatant Lietuvos atliekų meną pasaulyje valstybinė premija buvo įteikta Lietuvos kamerinio orkestro ilgamečiame vadovui ir vyr. dirigentui Sauliui Sondeckiui. Nuo 1994 metų jis dirigavo net 502 koncertams, kurių daugiau kaip pusė skambėjo Prancūzijoje, Vokietijoje, Šveicarijoje, Italijoje, Japonijoje, Rusijoje ir kitose pasaulio šalyse. S. Sondeckis dirigavo Berlyno filharmonijos simfoniniam orkestrui, Salcburgo kameriniam, Leipzigo radijo ir televizijos, Belgijos valstybiniam simfoniniam ir kitiems žymiems pasaulio orkestrams.

S. Sondeckis inicijavo, jau tradiciniais tapusius, koncertus, Palangoje „Nakties sereados“. Su savo kameriniu orkestru ir kitais muzikiniiais vienetais jis dalyvavo Vilniaus, Pažaislio, Trakų, „Baroko kelio“ ir kituose Lietuvoje rengiamuose festivaliuose. Minėtini taip pat S. Sondeckio parengti ciklai: visi J.S. Bacho koncertai klavyriui, visi W.A. Mozarto koncertai fortepionui ir orkestrui. Pasak Lietuvos filharmonijos direktoriaus G. Kėvišo ryškiausias maestro S. Sondeckio repertuaro akcentai — J. S. Bacho Mišios h-moll, „Fugos menas“ (pirmą kartą atlikta Lietuvoje), W. A. Mozarto opera „Cosi fan tutte“, D. Šostakovičiaus Simfonija Nr. 13.

Jūratė Onaitytė.

Ryškūs akt. Jūratės Onaitytės vaidmenys

Visi, kurie Kauno akademiniame dramos teatre žiūrėjo spektaklius — H. Ibseno „Hedda Gabler“, E. O'Neill „Gedulas tinka Elektra“ įsiminė pagrindinius vaidmenis, kuriuos atliko aktorė Jūratė Onaitytė. Už šiuos vaidmenis

jai buvo paskirta Valstybinė kultūros ir meno premija.

Vos baigus Vilniaus konservatoriją, J. Onaitytė pradėjo dirbti minėtame Kauno teatre ir iš karto sukūrė daug ryškių vaidmenų, kurie buvo lyg tramplynas tolimesnei šios talentingos aktorės kūrybai teatre ir kine. Žymūs teatro ir kino režisieriai jai patikėjo ir dabar patiki pagrindinius vaidmenis, kurie įrašyti į Lietuvos teatro aukso fondą, pripažinti žiūrovų ir teatro kritikų. Be premijuotųjų, įsimintini taip pat šie J. Onaitytės vaidmenys: Leonora M. Zingerio pjesėje „Aplink fontaną arba Mažasis Paryžius“, Sand J. Ivaškevičiaus „Vasara Naone“.

Lino Katino drobės

Pasak dailininko V. Liutkaus, jo kolega Linas Katinas yra vienas nuosekliausių abstrakcionistų lietuvių dailėje. Jau nepalankiu tokiai kūrybos krypčiai sovietmečiu jis tapė abstrakčias ir pusiau abstrakčias drobes, suerzindamas komunistinės ideologijos cenzorius, kūrė paveikslus, visiškai atsidavęs nuojautai, fantazijai, vizijai. Tą L. Katinas daro ir dabar. Jis išlaisvino prigimtą tapybinę improvizaciją laisvę, paskleisdamas ją savo ekspresyviuos tapyosenos laukuose, grakščiai nuliut mistinių akvarelių prieblaudose ar išpausdamas ją į koliažines kompozicijas. V. Liutkaus žodžiais tariant, „L. Katino drobės skleidžia dar karšto potyrio, greitai užfiksuotos detalės, pagautos asociacijos kvapą, jos yra tarsi momentinė jausmų ir sugriebtos akimirkos jungtis. Čiažus spalvų ritmas, aštrios potėpio kirtis, staigus linijos judesys randasi iš tų pačių aplinkos linijų ir faktūrų, iš gyvos reakcijos ir sąlyčio su aplinka“, o tiksliau — su gamta, nes būtent ji atspindi menininko estetinių nuostatų pamatus, yra jo minčių erdvė nuo žaliuojančių lietuviškų Labanovo miškų iki vėsių Tibeto kalnynų.

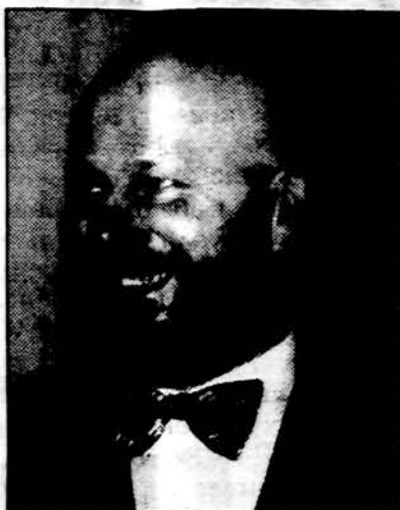
Linas Katinas.

Pasak V. Liutkaus, L. Katinui nelimpa įprastiniai menotojų parametrai. Dailininkas yra tarsi pats sau ir srovė, ir stilius, ir meninė apraška. Jo kūryba yra pramušusi tradicinio skonio ir kūrinių suvokimo ribas. Tai atspindi ir L. Katino tapybos cikluose „Tibetui“ (1995-1999), „Baimės“ (1999) ir „Saulėgrąža Van Goghui“ (1999), kurie tapytojui pelnė Valstybinę premiją.

Skulptorius Mindaugas Navakas

Viena Mindaugo Navako skulptūra atrodo taip: tarp dviejų kolonų kabo silikono maišas-skulptūra, pavadinta „Waltzing Matilda“. Tai dainos pavadinimas. Toje dainoje dainuojama apie valką, bastūną, kuris klajodamas šnekasi su savo kelionimais, vardu Matilda. Šią dainą vilnietis skulptorius Mindaugas Navakas išgirdo Australijos lietuvių choro koncerte, ir jam ji nuskambėjo ne tik kaip neoficialus iš Anglijos išvartų bastūnų šalies himnas, bet ir kaip gimtąjį kraštą praradu-

sių lietuvių daina. Tai ir įkvėpė M. Navaką sukurti minėto pavadinimo skulptūrą.

Mindaugas Navakas

Tokiais žodžiais rekomendavusi M. Navaką valstybinių premijų komitetui, menotyrininkė Giedrė Jankevičiūtė pridūrė, kad šio dailininko skulptūros mus vertia permąstyti savąjį meno sampratą, skatina naujai pažvelgti į aplink esančius daiktus ir reiškinius.

Savo skulptūras M. Navakas linkęs įkomponuoti gamtos, istorinės architektūros fone, „suzmeginti“ pramonines ar estetiškai nepatrauklias vietas. Taip atsirado M. Navako, ir jo kolegų betoninės skulptūros Vilniaus namų statybos įmonėje Aukštuosiuose Paneriuose, akmeninių skulptūrų ekspozicija po atviru dangum Smiltynėje. O premijuota jo plieno skulptūrų grupė „Reconnaissance“, esanti Berlyno Hellersdorfo rajone — puikus Rytų Berlyno vienas į kitą panašių gyvenamųjų namų kvartalo atnaujinimo, pagyvinto pavyzdys, pritaikant modernias plastines formas. Tiek šiam, tiek ir kitiems savo kūriniams M. Navakas naudoja įvairias, skulptūroje neįprastas medžiagas — plieno lakštus, silikoną, spalvotą metalo skardą.

O kiek dar! M. Navako kitų skulptūrų Vilniuje, jo apylinkėse, kitose Lietuvos vietovėse! Visi vilniečiai turbūt žino jo įspūdingą „Kabli“, įvardintą tarp kitų premijuotų kūrinių! Savo požiūrį į Lietuvos istorijos peripetijas M. Navakas išreiškė paminklų projektuose, tarp kurių yra ir paminklas Sibiro tremtiniams Naujojoje Vilnioje.

Europoje ir pasaulyje M. Navakas garsina Lietuvą ir jos dailę, dalyvaudamas įvairiose parodose ir projektuose. Už kultūrinių ryšių tarp Rytų ir Vakarų Europos tautų puoselėjimą, už europietiškos kultūros palikimo saugojimą M. Navakas 1995 m. buvo apdovanotas taip pat ir Herderio premija.

Įvertinimo susilaukė, atšventęs septyniadesimtmetį

Savo įspūdingomis drobėmis jau seniai garsėja vyresniosios kartos tapytojas Augustinas Savickas, bet Valstybinės premijos už pernai Vilniaus šiuolaikinio meno centre surengtą jubiliejinę, savo septyniadesimtmetį parodą jis susilaukė tik dabar. O juk, menotyrininko Alfonso Andriuskevičiaus nuomone, A. Savickas — viena stambiausių šio šimtmečio dailės figūrų lietuvių mene.

A. Andriuskevičius sako, kad, stiliaus požiūriu, A. Savickas priskirtinas ekspresionistinei dailės tendencijai. Tačiau, jei nemažai mūsų tapytojų rėmėsi tik išorine ekspresionizmo puse, tai A. Savickas savitai naudoja ir ekspresionistams būdingu turiniu: jo paveikslai yra dramatiški, su didele doze egzisten-

cinio liudėsio, jie kalba apie sudėtingą, dramatišką žmogaus būtį.

Menotyrininkas taip pat pabrėžia vieną idomiausių A. Savicko tapybos bruožų — liaudiškojo primityvumo ir profesionaliojo meno principų jungtį. Tai ypač pastebima, atkreipus dėmesį į du jo paveikslų elementus: žmogaus figūrą ir koloritą.

Pastarųjų kelerių metų A. Savicko kūryboje menotyrininkas A. Andriuskevičius išvėgia gerokus pokyčius. Savo darbuose A. Savickas ėmė remtis ne tik lietuvių liaudies dailės, bet ir profesionaliosios senosios lietuvių dailės principais: ne vienas jo personažas kelia asociacijas su 17-18 a. lietuvių bajorų portretais. Be to, dailininko kūryboje sustiprėjo šmaikštumo, ironijos pradai.

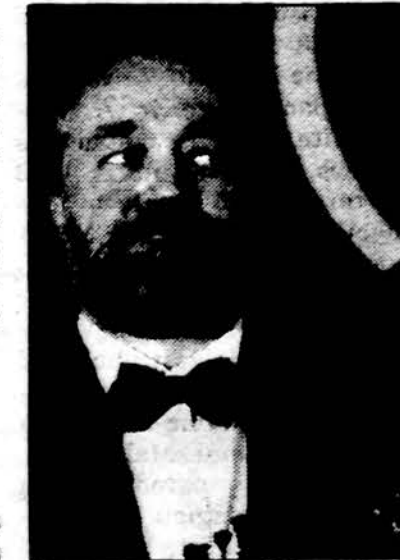
Premijos įteikimo proga, kalbinamas žurnalistas, A. Savickas prisitarė, kad dabar baigia rašyti atsiminimų knygą.

Augustinas Savickas.

Architektų darbo įvertinimas

Šiomet pirmą kartą Valstybinė premija buvo paskirta architektų atstovams — Kęstutiiui Pempei ir jo kolegai Gytiiui Ramuniui (po jo ne tikėtose mirties) Už bankų „Hermis“, „Kredit Bank SA“, verslo centro, viešbutio „Centrum“, automobilijų centro „Mitsubishi“, centro „Sony“ pastatų Vilniuje bei „Tauro“ vaistų paskirstymo centrą Kaune. Lietuvos Architektų sąjungos pirmininko prof. Vytauto Dičiaus nuomone, šių architektų sukurti pastatai pasižymi ne tik originalia patrauklia išvaizda, bet ir patogumais juos naudojant.

Kęstutis Pempe.

Šių ir kitų statinių architektūrą gerai įvertino architektūrinė spauda, palankius atsiliepimus spausdino užsienio žurnalai. Tai pastatai, įrodantys architektų sugebėjimą jausti aplinką, miesto architektūrinį ansamblį.

Pazymėtina taip pat K. Pempės ir J. Ramunio sakralinė architektūra. Pagal abiejų autorių parengtus projektus (su kitais kolegomis), baigiamos statyti bažnyčios Alytuje ir Druskininkuose.

Priėmęs premijos regalijas, K. Pempe apgailestavo, kad į amžinybę iškelia talentingą jo kūrybos partneris G. Ramunis. K. Pempe pasizadėjo tęsti jo pradėtus darbus.

Lietuvių rašytojų draugija pokario Vokietijoje

Remigijus Misiūnas

1944-ųjų tremtis atėmė iš Lietuvos didžiąją dalį jos rašytojų — ją paliko net 70 procentų Lietuvos Rašytojų draugijos narių, be to, tarp tremtinių buvo daug jaunų literatų, kurie nespėjo į ją įstoti ar rimčiau atsidėjo kūrybai tremtyje. Tėvynės praradimas pakinko juos kovoti dėl jos laisvės vieninteliu jiems tinkamu ginklu — plunksna ir to dėka Vakarų Vokietija keliems metams tapo laisvo bei nepaprastai intensyvaus lietuvių literatūros proceso centru.

Rašytojai neužmiršo ir savo organizacinių reikalų — 1946 m. sausio 25-26 d. susirinkę į suvažiavimą Tiubingene, jie įkūrė Lietuvos rašytojų draugiją, kuriai vadovavo valdyba su pirmininku poetu Stasiu Santvaru priekyje. Per tuos metus, kol 1949 m. kone visi jos nariai paliko Vokietiją, draugija nemažai nuveikė. Bene geriausiai jos žinomu ir daugiausia susidomėjimo tremtinių tarpe sukelusiu darbu buvo kasmetinių literatūrinių premijų skyrimas ir jų įteikimas taip pat jos rengiamose literatūrinėse šventėse Vasario 16-sios išvakarėse.

Pirmoji tokia šventė įvyko 1947 m. Tiubingene, antroji, 1948 m. — Štutgarto priemiestyje Fellbach, trečioji (ir paskutinė) — 1949 m. Schwab-Gmünde. Susirinkusieji galeldavo savo akimis pamatyti ir išgirsti LTB Švietimo valdybos (jos premija savo moraline verte buvo lyginama su Lietuvos valstybine literatūros premija), Lietuvos Raudonojo Kryžiaus, BALFo ir leidyklos „Patria“ premijų laureatus. Įvairiais metais jais tapo Bernardas Brazdionis, Kazys Bradūnas, Vincas Ramonas, Alfonsas Nyka-Niliūnas, Henrikas Nagys, Pulgis Andriūšis, Julius Kaupas, Nelė Mazalaitė ir Marius Katiškis.

Draugija buvo parengusi premijų skyrimo nuostatus, jos parinkti rašytojai dalyvaudavo premijų skirstymo komisijose, o valdyba rūpinavosi paramos literatūrinėms šventėms sutelkimu (ir tai būdavo didelis galvos skausmas karo nusiaubtoje Vokietijoje).

Žinia, kaip ir kiekvienas su prestižu susijęs dalykas, taip ir premijų skyrimas neišvengdavo žmoniškų aistrų. Premijoms pateikiamų kūrinių ir jų autorių sąrašai būdavo peržiūrimi kone su padidinančiuoju stiklu, ieškant tokių, kurie būtų patekę, prasilenkiant su nors vienu nuostatų paragrafu. Pasitaikydavo, kad rašytojai, likę už sąrašo borto, kovai dėl savo teisių pasitelkdavo pagalbą advokatus. Leidyklos, artėjant terminui, iki kada būdavo galima pateikti komisijoms knygas, iš paskutiniųjų skubėdavo išleisti autorių, kurie turėjo vilčių tapti laureatais, kūrinius. Tačiau būdavo, kad kai kurie rašytojai atsisakydavo tapti komisijų nariais, jei jausdavo, kad rimtu kandidatu gauti premiją yra jiems nepatinkantis plunksnos brolis ar jo kūriny.

Dar vienas reikšmingas LRTD ir jos valdybos darbas — almanachas *Tremties metai*, kur su savo kūriniiais dalyvavo 70 autorių. Gaila, finansinės problemos, o vėliau ir emigracija neleido draugijai išleisti jo antrojo tomo bei literatūrinio žurnalo *Šaltiniai*.

LRTD aktyviai prisidėjo prie pirmosios lietuviškos knygos 400-ųjų metinių minėjimo Vakarų Vokietijoje. Praėjus metams po pirmojo draugijos susirinkimo, nariai 1947 m. susirinko į antrąjį suvažiavimą Augsburgėje, kur vėl, kaip ir pirmajame, buvo priimtas kreipimasis į laisvojo pasaulio rašytojus. Valdyba vėl pasirūpino jo vertimu ir išsiuntinėjimu. Deja, abu kartus tikėtosi efekto ir supratimo nesulaukta, išskyrus Prancūziją, Italiją ir Vokietiją. Be to, valdyba užmezgė ryšius su visais tremtyje gyvenusiais lietuvių rašytojais, JAV lietuvių organizacijomis ir spauda, kitų DP tautų rašytojų organizacijomis, taip pat rūpinosi sergančiais ir kitokių gyvenimo negandų varginamais rašytojais. LRTD siekė, kad rašytojai nebūtų vertiami dirbti stovyklinių darbų, gaudomųjų tremtinių tarpe sukelusiu darbu buvo kasmetinių literatūrinių premijų skyrimas ir jų įteikimas taip pat jos rengiamose literatūrinėse šventėse Vasario 16-sios išvakarėse.

Draugija nemažai dėmesio skyrė leidybos reikalams. Valdybai labai rūpėjo lietuvių literatūros kūrinių vertimai į kitas kalbas, tačiau visus planus prapuldė vertėjų stoka. Užtat mėginta atsigrębti, vertiant ir lietuvių kalbą pasaulinės literatūros klasikų kūrinius. LRTD buvo paginkusi net keliasdešimt kūrinių, kuriuos buvo privalu išversti, tačiau vėl norai nesutapo su galimybėmis, ypač po valiutos reformos.

Draugija atidžiai stebėjo tremtinių leidyklų darbą. 1946 m. rudenį ji išsiuntė „Patrios“, „Sudavijos“, „Atlatyno“, „Aisties“ ir „Giedros“ leidykloms laiška, kur, sveikindama jas su darbo pradžia, kartu teigė, jog nenori joms priekaištauti dėl nenusisekusių leidinių ir siūlytis į kontroliuojančius bei cenzorizuojančius organus. Atvirai, ji norėjo padėti leidykloms tais atvejais, kai kils abejonės dėl vieno ar kito rankraščio literatūrinės vertės, knygos meninio apipavidalinimo, vieno ar kito veikalo svarbos arba dėl naujų rankraščių paruošimo.

Kai kurios leidyklos pasinaudojo šiuo siūlymu. Pavyzdžiui, „Sudavija“, sumaniusi leisti lietuvių klasikų kūrinius, konsultavosi su draugija dėl kūrinių atrinkimo, be to, leidami naujus išieivijų rašytojų kūrinius, leidyklos savininkai broliai Šulciai tardavosi su valdybos sekretoriu P. Andriūšiu ir įsiklausydavo į jo nuomonę.

Be to, draugija stengdavosi pagelbėti ir bedą papuolusioms leidykloms, kaip nutiko su „Patria“, kuriai Fellbacho stovykloje buvo iškilusi grėsmė netekti turimų patalpų ir LRTD ragino LTB apylinkės komitetą imti globoti leidyklą.

LRTD veikla aprimo 1949 m. pavasarį. Emigracijos bangą nunėdė rašytojų dar toliau nuo Lietuvos sienų į D. Britaniją, Australiją, bet daugiausia — į JAV. Čia apsigyveno ir visi valdybos nariai. Kadangi JAV tuo metu jau veikė Lietuvių rašytojų draugija, 1950 m. pavasarį abiejų draugijų atstovai susirinko į suvažiavimą. Po jų abiejų draugijų narius apjungė LRD, kuri egzistuoja iki šiol, o LRTD liko idomiu ir turingu pualapu lietuvių literatūros istorijoje.

Pianistė Gražina Ručytė-Landsbergienė ir tenoras iš Vokietijos Peter Schreier po koncerto 1998 m. gegužės 18 d. Vilniuje. Nuotr. Gedimino Žilinsko (Elta)

Menas ir atsakomybė

Vytėnio Rožuko pasikalbėjimas su muzike ir visuomenės veikėja Gražina Ručytė-Landsbergiene

— Kada ir kaip mokėtės muzikos?

— Ankstyvoje vaikystėje patikau į sceną. Anykščiuose mažai buvo besimokančių muzikos. Mane paskatino vargonininkas. Pradėjo mokytis skambinti pianinu. Iš pradžių skordeonu, o po to — pianinu. Buvau eksperimentuojama „mokyklės“ saviveikloje. Aštuone-rių metų jau akompanavau vyrų chorui Vasario 16 dienos proga. Pasireiškiau ir kaip pianistė. Po to tėveliai persikėlė šalia Panevėžio, ir aš pradėjau lankyti muzikos mokyklą. Labai anksti buvau įjungta į ansamblinį grojimą.

1948 metais atvykau į Kauną, kad įstotiau į konservatoriją. Prasidėjo savarankiškas gyvenimas. Tėvai padėjo tik maisto produktais. Dirbau vaikų darželyje. Debiutavau scenoje įvyko per Juozo Gruodžio metines, paminėtas po jo mirties (J. Gruodis tuo metu buvo peikiamas, nepopuliarinamas). Akomponavau solistams Lietuvos žemės ūkio akademijoje. Buvau konservatorijos pirmo kurso studentė. Deja, po pusmečio išstremė į Sibirą.

Gyvenau Baikalo saloje, pasakui Zimoje. Iš Zimos su kariu-konvojumi buvau palydėta į Irkutską, kur įstojau į muzikos mokyklą, nes konservatorijos nebuvo. Zimoje didžiausias balius būdavo, kai galėdavai be taukų, ypatingu būdu pasikepti bulvių (su vandeniui ant didelės spitzinės keptuvės, padarant ploną plutele). Taigi, ten gyvenimas buvo savotiškas. Irkutskas iš pradžių mitau duona, vandeniui ir druska.

— Bet vis dėlto baigėte muzikos mokyklą?

— Komendantos priežiūroje baigia Irkutsko muzikos mokyklą (daugiau dėstytojų buvo baigę Maskvos konservatoriją, išlaikę gana aukštą lygį), po to toje pačioje muzikos mokykloje ir dirbau. 1954 m. galų gale gavau leidimą stoti į Sverdlovsko konservatoriją. Po varganos keturių parų kalionės atsidariau ten. Likimas nusitępė: patekau pas ypatingai gerą dėstytoją Jevgenijų Vladimirovičių Vauliną, reemigrantą, labai plačiai erudicijos žmogų, praleidusį man daugelį muzikos horizontų.

Labai ilgejau Lietuvos. Pagaliau atėjo ta valanda, kaip patekau į Vilniaus konservatoriją, pas profesorių Bali Dvarioną. Mylėjau savo profesiją ir visą likusį gyvenimą negailėjau pastangų savo profesinę kartelę kelti ir kelti aukštyn, kiek leido mano jėgos ir sugebėjimai.

— Koks buvo Jūsų kūrybos kelias?

— Su tikru pavydu stebiu dabartinį jaunimą, turintį galimybes važinėti po pasaulį ir mokytis pas geriausius mūsų amato žinovus. Mes neturėjome net prašų įžymių meistrų. Vienius metus konservatorijoje dirbau pas Eugenijų Paulauską (smuiko klase). Paskutiniam kurse įsidarbinau Operos baleto teatre, kur dirbau dvidešimt septynerius metus.

Patyriau daug džiaugsmo, autikau nuostabių žmonių. Teatre mane labiausiai domino artistų profesionalumas, atsakomybė muzikai, padėdavau ruošti teatro repertuarą, surengdavome solistų koncertus. Teko dirbti su Lietuvos elitu. Akomponavau Reginalui Tumalevičiūtei, Marijai Aleškevičiūtei, Giedrei Kaukaitei, Gražinai Apanavičiūtei, Reginalui Maciūtei, Irenai Milkevičiūtei, Gėhamui Grigoriui, Vaclovui Daunorui, Virgilijui Noreikai — ištiesai plejadai mūsų operos žvaigždžių. Vazinėdavome su koncertais po Lietuvą. Su R. Maciūte ir J. Leitaite jausdavai gerai muzikinėje kūryboje, vyraudavo tarpusavio supratimas. Paruošdavome įvairių programų.

— Ar neužmiršdavote lietuvių kompozitorių kūrybos?

— Su G. Kaukaite noriai kildavome ir lietuvių kompozitorių kūrybą. Vytautas Jurgutis, Feliksas Bajoras, Vytautas Montvila, Eduardas Balys... Daugelis lietuvių kompozitorių kūrinių nuskambėdavo man paruošus premjerą. Stengdavomės savo interpretacija neapvilti nei autorių, nei žiūrovų.

— Apie Jūsų koncertus ir dalyvavimus įrašuose?

— Daug rečiau filharmonijoje. Rusų klasika, vokiečių klasika, prancūzų kompozitoriai...

Radijuje įrašėme daug trumpų, 25 minučių trukmės, solistų rečitalių — didelis pluoštas. Paruošėme įrašus su instrumentalistu Juozu Rimu, bet didžiausi mano draugai ir kompanionai buvo vokalistai. Ieškojome naujų interpretacijų ir atradimų. Daug koncertų su Virgilijumi Noreika, kuris pasižymėjo spontaniškumu, su R. Tumalevičiūte, S. Giziute, L. Domeikaite, Br. Tamašausku... Išleidama į sceną, stengdavau, kad fortepijonas būtų lygiavertis vokalui ir su didele atsakomybe įliedavau savo įnašą.

Seniau įrašų mažiau buvo, todėl pamiršta yra Regina Tumalevičiūtė, kurios debiutą girdėjau dar prieš tremtį Kaune, A. Sodeika, K. Petrauskas (su A. Kučingiu ir R. Marijošiumi dar teko koncertuoti). Didelės asmenybės, dideli džiaugsmai... Malonu buvo dirbti su Jonu Aleksa. Didelį išpūdį paliko koncertai Švedijos filharmonijoje (Stokholme ir kitur) su V. Noreika, G. Apanavičiūte ir A. Stasiūnaitė. Daugiatūkstantinės minios aplošimantai... 1982 metais, dešimt koncertų Švedijoje. Su V. Noreika, I. Milkevičiūte, G. Kaukaite, R. Maciūte koncertai Amerikoje ir Australijoje. Koncertai Vokietijoje. Grįžti iš gastrolių labai malonu, išvykos suteikia didelį pasitenkinimą ir tikėjimą savo pašaukimu. Malonu, kai pasiseka, kai parodai tą, ką sugebi ir daugiau. Aplodismentai daro artistą laimingą.

— Kurie lietuvių pianistai, Jūsų nuomone, išsiskiria?

— Nuostabiai Šopeną skambindavo Balys Dvarionas. Geras jausmas muzikoje. Jam buvo patogus gyventi muzikos pasaulyje...

Jauni atlikėjai, truputį pasaulio pamatę, išgirdę — tai tuoj pat atsispindi jų grojime. A. Žilbys, Gabrielius Aleksa, Petras Geniušas... Lietuviai labai gabi tauta, bet jiems neįtenka čia vietos pasireikšti, jaunų talentų mums nestinga. Stengiuosi ugdyti jaunimo atsakomybę savo profesijai ir linkiu, kad jų menas atitiktų meno vardą.

— Kokius dainininkus išskirtumėte?

— Violetą Urmanavičiūtę. Tikrumas, kuri ji turi, vokalo valdymą, profesionalumą, atsakomybę interpretacijoje, jos suvokimas...

Paminėčiau Verdi „Likimo galioje“ Sergiejų Lariną. Ten jis nuostabus. Ir, žinoma, Virgilijaus Noreikos šviežumas bei spontaniškumas...

Grįžtant prie dainininkų — nepaprastas išraiškingumas ir artistiškas Gražinos Apanavičiūtės. Sukrečianti dinamika Irenos Milkevičiūtės dainavime. Reiklumas labai pasiteisina, jis kelia lygį, reiklumu įvaizdinti pasižymi G. Kaukaitė. Svarbu taip pat žingeidumas ir noras siekti aukštesnės kartelės. Džiaugiuosi, kad likimas mane suvedė su tokiais žmonėmis, ir profesinis prisilietimas prie jų man žmogiška prasme daug davė.

— Mėgstamiausi kompozitoriai...

— Negali išieiti į sceną, jeigu nesi įsimylėjęs kompozitoriaus. Mane domino šiuolaikiškesni autoriai. Tame tarpe rusų kompozitorius V. Gavrili-nas, F. Bajoras. Jau buvau įsiklausius į klasikinę, i operinę muziką, tačiau mano kūrybiniam keliui atradimas buvo O. Mesiano opusai. Su Regina Maciūte paruošėme jo vokalinį ciklą. Atėjo eilė prancūzų kompozitoriams, einantiems gal plonesniu lynu, besigilinantiesiems į intymesnius dvasinius išgyvenimus, rafinuotesni — Debüsi ir Ravelis, o vėliau, aišku, Mesiano. Žinoma, Šubertas, jo neramus ilgesys. Bacho kantatos ir mišios taip laikais rečiau buvo atliekamos, nors man šis palikimas brangus ir svarbus. Esu padėjusi, pavyzdžiui, Broniui Tamašauskui ruošti kantatas ir mišias kaip korepetitorė ir daug kam kitiems.

Nuo 1991 metų dirbdama pedagoginį darbą Muzikos akademijoje, ieškau naujų autorių, negirdėtų kūrinių ir naujovių. Prieš kildama į darbą, įrašų nesiklausau, bet po to pasitirinu, kiek mano potūris yra racionalus ir kūrybiškas, sulyginu, tai, kas atrasta ir tai, ką padarė kiti. Labai svarbu yra įtaigumas, kaip tu įvaizduoji ir paremi savo įvaizdį. Tikėjimas savo keliu. Jūs ieškote stilistinio skambėjimo, jūs ieškote artikuliacijos, kaip padaryti formą, įgyvendinti emocinį planą, legatto gali būti įvairus, profesinės priemonės — pedas-las, pirštai gal taip pat daug gali vienaip artikuliuoti ar kitaip; pulsacija laike, neuzgęstas veiksmas, dar kartą pulsacija ir aktyvizacija — metodai įvairūs.

Jūs esate ir atliekėjas, ir klausytojas. Svarbu, kaip jūs sugebate pertvarkyti surinktą klausyimosi metu informaciją savo meno vartotojams, kad jie gautų tą, ką iš pradžių gavau aš.

— Ką pasakytumėte apie savo visuomeninę veiklą?

— Labdaros veikla suteikia malonų jausmą. Tai pagalba neigiamai vaikams, pagalba našlaičiams ir daugiavaikėms šeimoms. Dirbdama šį darbą, daug ką sužinojau, daug ką pamaciau ir tam tikra prasme praturčiau.

Yra tėvų, kurie klaidžioja po pasaulį, pragerdami savo vaiku lygumą. Reikia daug energijos, ieškant lėšų (labai skaudu — jų trūksta), plėtojant savo sumanymus ir juos užmez-gant. Deja, sveikata nelabai padeda šioje veikloje. Eina an-tras mėnuo po širdies operaci-jos.

— Kas nepatinka jaunoje moteryse?

— Eju kitu gyvenimo ke-

Poetas ir vertėjas Vyt Bakaitis

Algimantas A. Naujokaitis

New Yorke gyvenantis lietuvis išeivis, poetas ir vertėjas Vyt Bakaitis Lietuvos Rašytojų sąjungos leidyklai įteikė savo sudarytos ir į anglų kalbą išverstos lietuvių lyrinės poezijos rinktinę *Gyvas atodūsis*. Į Vilnių atvežęs knygos rankraštį, Vyt Bakaitis su leidykla pasirašė sutartį, pagal kurią ši dvikalbė (lietuvių ir anglų kalba) knyga turėtų pasirodyti jau šiais metais. Tai bus bene pirmoji stambi lietuvių lyrikos knyga, kurioje įvairių kartų poetų eilėraščiai pateikiami lietuvių ir lygia-grečiai — anglų kalba. Taigi, ši knyga su lietuvių poezija padės susipažinti JAV, kitų kraštų skaitytojams, ji bus tinkama ir mūsų išeivijos jaunajai kartai, geriau skaitančiai anglų kalbą, negu lietuviškai.

Sudarytojas ir vertėjas man leido pavartyti, susipažinti su jo parengta knyga. Trumpai apibūdinant — tai lietuvių poezija nuo mūsų literatūros pradininko Kristijono Donelaičio (knygon sudėti jo *Metų fragmentai*) iki paties jauniausio poeto Mindaugo Kvietkausko. Eilėraščiai sudėti, surikiuoti chronologiškai — nuo amžiumi seniausio iki jauniausio autoriaus.

Mano dėmesį atkreipė idomus, savitas rinktinės sudarymo būdas. Joje palyginti nedaug mūsų literatūros klasikų, o daugiau dabartinės kartos poetų (Justinas Marcinkevičius, Marcelijus Martinaitis, Judita Vaičiūnaitė, Kornelijus Platelis ir kt.). Bet užvis daugiausia paties jauniausios kartos poetų moderniosios lyrikos. Tarp jų — Tautvyda Marcinkevičiūtė, Alis Balbierius, Aidas Martėnas, Sigitas Parulskis, Artūras Tereškinas, Gintaras Grajauskas, Alvydas Škepišas, Daiva Čepauskaitė, Ričardas Šileika, Darius Šimonis, Arnas Ališauskas, Benediktas Jampolavičius, Valdas Daškevičius.

Į rinktinę savo nuožūra sudėjau man labiausiai patikusius, savo lyrika imponuojančius poetus. Autorių atrankai turėjo įtakos ir galimybės, pajėgumai jų poeziją tinkamai išvesti į anglų kalbą, — pasakino Vyt Bakaitis.

Atrinkdamas lyrinę poeziją būsimai knygai, ypač daug patrauklių, idomių autorių Vyt Bakaitis surado tarp egzodo rašytojų. Greta Fausto Kiršos, Juozo Tysliavos, Jono Aisčio — net 22 Henriko Radausko, A. Nykos-Niliūno, knygoje bus geras pluoštas Kazio Bradano, Jono Meko, Leono Lėto eilėraščių. Nepamiršau taip pat Juozas Kekėtas, Jurgis Blekaitis, Algimantas Mac-

kus, Liūnė Sutema, Vitalija Bogutaitė. Išversta ir į knygą įdėta taip pat dešimt Tomo Venclovos, kiek mažiau Juliaus Kelero eilėraščių. Vyt Bakaitis JAV atrado Lietuvoje, o gal ir išeivijoje dar nežinomą naujosios kartos, jau angliškai rašanti, poetą Marijų A. Pakštą ir rinktinėje įdėjo jo eilėraščių. „The last one“.

Leidėjai linkę šią poezijos knygą vadinti antologija. Sudarytojas ir vertėjas su tuo nesutinka, knygą jis vadina rinktine, nes, pasak jo, jona nepateko nemažai žinomų, talentingų poetų. Antai, Vyt Bakaitis knygon norėjo įdėti svarbaus šiandieninio poeto, Valstybinės premijos laureato Donaldso Kajoko eilėraščių, bet nepavyko.

— Jo poezija man niekaip nepasidavė išvertiama į anglų kalbą, — prisipažino Vyt Bakaitis.

Vis dėlto būsimoji rinktinė *Gyvas atodūsis* — bene pirmoji į anglų kalbą išversta knyga, apimanti plačius, nuo Kristijono Donelaičio, Dionizo Poškos prasidedančius, mūsų poezijos klodus.

Beje, tai toli gražu ne pirmoji Vyt Bakaitio į anglų kalbą išversta lietuvių poezijos knyga. Tad užsienio lietuviams, be abejo, pravartu žvilgtelti į šio, išeivijoje dar menkai žinomo, vertėjo ir poeto asmenybę bei veiklą.

Idomi, spalvinga Vyt Bakaitio vaikystė. Jis gimė 1940 m. Rambynų papėdėje, Bitėnų kaime, Mažosios Lietuvos patrioto, spaudos leidėjo, aušrininko Martyno Jankaus aplinkoje. Kartu su savo ir M. Jankaus šeima 1944 m. pasitraukė į Vakarų, gyveno pabėgėlių stovyklose Šiaurės Vokietijoje, lankė lietuvių vokiečių pradinės mokyklas. 1951 m. pasiekė JAV, apsigyveno Massachusetts valstijoje, ten lankė lietuvių parapijinę mokyklą. 1967 m. baigė studijas Bostono universitete, gavo bakalaurą laipsnį anglų kalbos ir amerikiečių literatūros srityje. Vėliau persikėlė į New York, kur ir dabar gyvena.

Pirmieji Vyt Bakaitio eilėraščiai Jono Martyno slapyvardžiu pasirodė *Ateityje*. Nuo 1972 m. eilėraščius pradėjo rašyti ir spausdinti angliškai, pasirašydamas sutrumpintu Vyt vardu. Dabar — tai oficialus Bakaitio vardas.

Kartu su kitais New York kultūrininkais redagavo poezijos žurnalą *Thirst*, dalyvavo

Jurgio Maciūno „Fluxus“ meniniame judėjime. Kartu su Algirdu Landsbergiu išvertė lietuvių dramaturgo Juozo Glinos pjesę *Pasivaikščiok, manėsenoj*. Režisierius Jonas Jurašas 1978 m. ją pastatė New York Theater for the New City. Už originalią kūrį 1985 m. Vyt Bakaitiui buvo paskirta Robert Scull vardo fondo premija, o 1991 m. New York leidykla „Black Thistle Press“ išleido pirmąją Vyt Bakaitio poezijos knygą *City Country* (anglų k.). Amerikos žurnaluose yra paskelbęs poezijos knygų recenzijas, o David E. James redaguojoje ir Princeton University Press išleistoje knygoje apie Jono Meko meninę veiklą *To Free the Cinema* išspausdinta Vyt Bakaitio studija apie J. Meko poeziją ir dienoraštinis filmas.

Nuo 1994 m. Vyt Bakaitis bendradarbiauja kaip patariamasis redaktorius New York įsisteigusiam kanadiečių literatūros ir meno žurnale *Unmuzzled Ox*. Kartu jis ešėsi į anglų kalbą versti lietuvių poeziją. Bene svarbiausias pastarųjų metų Vyt Bakaitio darbas — į anglų kalbą išversta ir leidyklos „Black Thistle Press“ 1996 m. išleista Jono Meko knyga *There Is No Ithaca*, apimanti du šio poeto poezijos ciklus — *Semeniškių idiles* ir *Reminiscencijas* su Česlaw Milosz įžanginiu žodžiu. Beje, vertėjui primygtinai siūlant, greta angliško teksto šion knygon sudėti ir lietuviški, originalūs minėtų J. Meko poezijos ciklų tekstai.

Kitais metais Vilniuje, leidykloje Tyto Alba, anglų kalba buvo išleista Laimos Srugi-nytės redaguota knyga *Lithuania: In Her Own Words*, kurioje yra Vyt Bakaitio išversti vienuolikos lietuvių poetų eilėraščiai. Užpėnai į New York išleista antologija *World Poetry* įdėti Vyt Bakaitio išversti Adomo Mickevičiaus ir Tomo Venclovos eilėraščiai. Tais pat metais Lietuvos Rašytojų sąjungos leidykla Vilniuje išleido Vyt Bakaitio išverstą Juliaus Kelero poezijos knygą *XL eilėraščiai*.

Dabar Vyt Bakaitis rengia trikalbės savo vertimų knygą. Be kitų poetų kūrinių, joje bus Adomo Mickevičiaus *Krymo sonetai* lenkų, anglų ir V. Mykoliaiko-Putino išversti į lietuvių kalbą. Šios knygos leidimą parėmė Lietuvių fondas.

Vyt Bakaitis — poetas ir vertėjas. Nuotr. Elenos Flores

Algimantas Kezys. *Grižtančių paukščių preliudijos.*

Savalaikiškumo energija

Mindaugas Kavaliauskas

Tradicinė lietuvių yrtuvė pasižymi ne tik originaliais patiekalais — cepelinais, vėdarais ir t.t., bet ir tuo, kad šeiminiškė viską daro pati, nuo pradžios iki pabaigos. Dažnai šiam magiškam procesui vadovauja „igimta“ bei dirbant įgyta patirtis ir tik tai šeiminiškai žinomi receptai. Panašios ir garsiosios Lietuvos fotografijos mokyklos, gyvavusios septintame — devintame dešimtmetyje, paslaptys. A. Sutkus, A. Macijauskas, R. Rakauskas, R. Požerskis ir kiti krepšė savo fotoobjektyvus į lietuvių charakterio bruožus, gyvenseną, benykstančio kaimo aplinką. Patys fotografavo, apdirbdavo fotojuostas, spausdindavo nuotraukas, laboratorijos šviesoje dažnai padidindami atspaudų ekspresiją maskavimu, kontrasto kėlimu ar kitais būdais.

Turbūt dėl tokio fotografo įvaizdžio Algimantas Kezys, dabar žymiausias lietuvių išėivijos fotografas, kartą buvo „apkaltintas“ realybės falsifikavimu, kai septinto dešimtmečio pabaigoje žurnalas *Popular Photography* išspausdino vieną jo nuotrauką, Liuksemburge, į nuo tilto matomą slėnį nusileidusi prieblanda, o virš jo — būrys baltų paukščių. A. Keziui plaukę laiškai tvirtino: „Paukščiai negalėjo būti tokie balti!“. Tačiau jokios apgaulės čia nebuvo — paukščiai buvo apšviesti paskutinių saulės spindulių...

Taigi, šviesa. Eutent ji patraukė A. Kezį tapti fotografu, galėtume sakyti šviesoraštininku. Didžiausiame retrospektyviniame albume *Kezys*, išsako savo fotografijos siekimą — kad pavyktų užfiksuoti tą momentą, kuris nepasikartos. H. Cartier — Bresson tai pavadino lemiamu momentu. Kiekviena akimirka yra unikali. Tą fotografas ir kunigas A. Kezys siekė užfiksuoti nesibaigiančiame vyksme: Yellowstone valstybinio parko geizeriuose, Niagaros krioklio vandens srovėje, medžių stiebimėsi, uolų tvirtume ir smelio birume — įvairiuose JAV kampeliuose. Tai gali stebėti tik vienišumui ir dėmesiiui pasišventęs medituoja-tojas. „Viena fotografija — viena išsakyta mintis“, — sako A. Kezys.

Ankstyvame septintame dešimtmetyje, skirtingai nei kolegos Lietuvoje, filosofijos magistras A. Kezys nesiėmė apkrauti savo fotografijos nei filosofiniu, nei ideologiniu krūviu. Domėjosi nekasdienine

kasdienybe. Galėtume sakyti, jog tai buvo žvilgsniai *Radiniai* — to, kas palikta nedėmesingumo valiai, bet tampa harmoningu tik tą sekundę, kai nuspaudžiamas fotografinio užrakto mygtukas. Atvaizdas gimsta tada, kai į saulėtą tuščios aikštės linijų tinklą įsiraizgo vienišas žmogus, kai vaiko kojos įeina ir išpiešia tarp lygiagrečių rastų tvoros.

Šviesą septinto dešimtmečio A. Kezio kompozicijose lydi tvarka. Siekdamas pakelti formą aukščiau turinio, jis sutramdo fotografuojamus objektus ar jų tūrius, kad šie susirikiuotų reikiama tvarka — į formas, ritmus. Pažvelgę į naktinio Las Vego švietiančių formų žaismą, A. Kezio lakšte, ir mes, žiūrovai, liksime abejingi aplinkos turinio analizei. Jei nebūtų įdomu, būtų pilka. Kai žiūrime *Portfolio '66* lakštus, tiesiog jaučiame, kad siena, skirianti autorių nuo fotografuojamųjų objektų ir modelių, yra ta fotojuostos plokštuma, kurioje susidaro atvaizdas. Fotografuojamieji tiesiog nemato fotografuojančiojo arba lieka jam abejingi, kaip sugriuvęs stogas.

Neilgai užsitęsusios nebylios prarastos kasdienybės ištraukos A. Kezio fotografijoje užleido vietą labiau konkrečioms siužetams. Nors pats autorius neigia bet kokias dokumentiškumo paskatas, Čikagos miestas neabejotinai tapo atsparos tašku architektūros (placiaja prasme) fotografijai, kurioje — apibrėžti, geriau ir siauriau žinomi miesto objektai — Sears To-

wer, kiti. Modernizmo tėvas fotografijoje A. Stieglitz fotografavo New York architektorinę raidą, į dangoraižių „dygimą“ žvelgė iš viršaus — pro savo studijos langą. Tuo tarpu A. Kezys Čikagos dangoraižius mato iš eilinio miesto gyventojų ar svečio ūgio... 1924 m. Vokietijos industrinis augimas privertė A. Renger-Patzsch iš apacios pažvelgti į aukštą fabriko kaminą. Rusų modernistas A. Rodčenko 1927 m. taip parodė pušį — objektą Maskvos Puškino parke. O aštunto dešimtmečio pradžioje A. Kezio žvilgsniai iš apacios į miesto viršūnes yra tarsi naujojo objektyvizmo tęsinys, tačiau jo objektas — žmogaus darbui ir gyvenimui pastatyti bokštai bei jų formos. Svarbu ne tik objektyvus žvilgsnis, bet ir tai, kad jis atspindi savo laikmetį. Kaip

minėjau, tai naujos charakteristikos A. Kezio nekalbioje fotografijoje atsiradimas — šandienos aspektas. Simboliška, kad laiko kalbos ir „šandienos“ identiteto A. Kezys paieškos, lyg piligrimystės vedė į labiausiai ekstravagan-tiškas vietas — pasaulines EXPO parodas N.Y. '64, Montreal '67, New Orleans '84 ir kitas, kur užrašyti fotois-pūdžiai, aplenkia autoriaus užmojus, kalba ir apie žmogaus vietą naujausių pažangos formų terpeje. Nuotrauka, daryta 1970 m. Montrealyje „Man and His World“ gali plačiai kalbėti už tylų autorių apie progreso diktuojamus socialinius pasikeitimus. Dešinėje, prieš šviesaus įėjimo (o gal išėjimo!) į paviljoną dvi vienuolės, centre — tuščia aikštelė. Toliau — margi laiptai ir virš jų — didžiulė minia, nežinia kur emancijų parodos lankytojų...

Beje, tolimesnis A. Kezio kūrybinės genezės tarpsnis — fotografijos ir literatūros sintezė. Biblinis ar teologinės poezijos motyvais pagrįstos knygos pristatė radikalią naujovę ir plastinę A. Kezio fotografijos kalbą — tai dviguba ekspozicija ieškanti eilė-raščio, apibūdinančio nuotrauką „Dvigubame Solo“, kur antrasis solo poetė Loreta Vaškus.

Ką gi bendra A. Kezys fotografas turi su Lietuva, kurią paliko dar būdamas septyniolikos? Pirmasis apsilankymas Lietuvoje 1943 m. paliko fotografinį diėnorą, išėjusį knyga *Lithuania Through the Wall*. Tai, atrodo, desperatiškas bandymas užfiksuoti, ką buvo galima pamatyti pro geležinę uždangą. Iš vienos pusės, A. Kezys užrašė tradicines lietuvių vertybes — liaudies architektūrą, uždarytą liaudies buities muziejuje Rumšiškėse, mažąją architektūrą, koplytstulpius, paminklus — vertybes, kurių parodymas 1937 m. pasaulinėje

Fotomenininkas Algimantas Kezys.

Algimantas Kezys. *Grižtančių paukščių preliudijos.*

Nauja pianistė Los Angeles

Eglė Janulevičiūtė

Eglė Janulevičiūtė jauna garsėjanti pianistė gyvena netoli Los Angeles, Santa Barbara mieste. Ji yra tarptautinio R. Casadesus pianistų konkurso laureatė Clevelande ir tarptautinio pianistų konkurso (Young Keyboard Artists Association) pirmos premijos laureatė. Tarp jos kitų tarptautinių apdovanojimų yra „Premiere Prix“ koncertinis diplomas Guildhall Muzikos ir Dramos mokykloje Londone, bei pirmoji vieta kasmetiniame muzikos konkurse Bowling Green valstybiniame universitete Ohio. 1992 metais Vilniuje Eglė išleido M. K. Čiurlionio kūrinių fortepijui įrašą ir jos kompaktinis diskas su prancūzų kompozitorių muzika pasirodė 1998 metais Anglijoje. Eglė yra dažna viešnia Lietuvos televizijoje, daug koncertavusi su Sondeckio vadovaujamu Lietuvos Kameriniu orkestru.

Eglė yra baigusi Lietuvos Muzikos akademiją Vilniuje ir gavusi magistro laipsnį Bowling Green universitete Ohio. Dabar ji ruošiasi doktoratui Kalifornijos universitete Santa Barbara, kur 1999 m. laimėjo konkursą ir pasirodė su universiteto orkestru.

Eglė kilusi iš garsios Kauno muzikų šeimos: tėvelis yra solistas, mama ir sesuo — pianistės, o brolis be pianisto magistro laipsnio, dar ruošiasi dirigavimo profesijai. Eglės pirmas koncertas Los Angeles įvyks balandžio 1 d., šeštadienį, 6 v.v. Šv. Kazimiero parapijos salėje. Koncerte Eglė atliks Čiurlionio, Beethoveno, Bacho, Rachmaninovo ir kitų kompozitorių kūrinius. Po koncerto bus vaišės ir pabendraavimas su muzika. Koncertą ruošia Lietuvių Bendruomenė, vadovaujant muzikui Viktorui Raliui. Norint daugiau informacijos, galima skambinti Z. Viskantai 310-541-5825.

Zigmas Viskanta

Pilni spalvų ir graudulio

Vilniuje, šiuolaikinio meno centre iki šių metų pabaigos veikia didelė ir spalvinga 1988 m. New Yorke mirusio lietuvių dailininko Vinco Kisarauskio kūrybos retrospektyvinė paroda. Joje, sūnaus Danieliaus ir žmonos Saulės Kisarauskienės pastangomis, pristatoma beveik 300 kūrinių, atspindinčių įvairiapusišką šio menininko individualybę. Tai tapyba, grafika, piešiniai, koliažai bei asambliažai, sugrupuoti chronologine seka pagal svarbiausius Vinco Kisarauskio kūrybos laikotarpius, pradedant šeštojo dešimtmečio pradžia — studijų Vilniaus Dailės institute ir dar ankstesniais būsimąjį dailininko darbais.

Vaikščiodamas didžiuleje parodos salėje, negali atsistebėti, kaip žmogus, teisingai gyvenęs pasaulyje tik kiek daugiau negu 50 metų (1934-1988), galėjo palikti tokį didelį kūrybos palikimą. Beje, šis palikimas, kaip ir daugelio kitų autorių, permainingame Lietuvos gyvenime labai nukenčia dėl kultūros politikos nestabilumo ir lėšų stygiaus.

Dėl tos priežasties tik artimųjų dėka šiandieną galime pasigėrėti ir apžvalgyti didžiulę įskirtinės asmenybės kūrybos panoramą vienoje erdvėje. Anot Vinco Kisarauskio kolegų ir bendramokslų tapytojų Igorio Piekuro ir jo žmonos Marijos-Teresės Rozanskaitės, tokią įspūdingą parodą turėtų lankyti kiekvienas bent kiek besidomintis daile ar Lietuvos kultūros istorijos raida. Taip pat ir tie,

kurie atvyksta Lietuvon į svečius. Juk ir mes kažkada vaziuodavome į tolimus miestus, pasižiūrėti kokios nors mums nepasiekiamos senosios ar modernistinės dailės ekspozicijos.

Vincas Kisarauskas tarybiniais metais buvo vienas iš tų, kuriems kultas į parodų sales užsivėrė dėl netradicinio požiūrio į šiuolaikinį meną, modernizmo apraiškų. Mat jis netapė revoliucinio patoso „vaizdelių, kolūkiečių portretų, o ieškojo saviraiškos visuotinėje pasaulio kultūroje, bendražmogiškuose dalykuose, Sofoklo tragedijų mituose, išaukštindamas spalvą bei formą. Kūrėjams atkakliai brukamas taip vadinamasis socialistinis realizmas jam buvo visiškai svetimas. Konkretių figūrų, detalių V. Kisarauskio tapyboje matome tik tarp laužytų mechaninių formų ar asambliažuose, sukurtuose iš įvairiausių senų daiktų liekanų.

Vincas Kisarauskas daug nuveikė kaupdamas, kurdamas, aprašydamas ekslibrisų meną, iliustruodamas knygas. Jis parengė vertingų leidinių apie šias kūrybos sritis Lietuvoje. Ieškodamas žinių apie tarpukario Lietuvos daile, išėivijos kūrybą, 1988 m. Vincas Kisarauskas išvyko į JAV. Ten darbavosi Bostono, Čikagos, Niujorko lietuvių archyvuose, muziejuose tol, kol toli nuo namų užklupo mirtis... Tik velionio, palaikai sugrįžo į Vilnių ir palaidoti Rasų kapinėse.

Jadvyga Godunavičienė

EXPO parodoje Paryžiuje Lietuvai pelnė tvirtą rinkinį aukso medalių už etnografiją. Antra vertus, A. Kezys atskleidė kitą — tikrąją gyvenimo Lietuvoje pusę. Viena knygos *Lithuania through the Wall* atvarte matome pavargėlį, Kauno gatve stumiantį vežimėlį su pora maišų bulvių. Dešiniame puslapyje — grupė vyrų, stumiančių neužsivedantį autobusą. Ši ir kitos A. Kezio vaizdinės metaforos puikiai apnuogina geležinės uždangos ideologinę cenzūrą.

1925 m. vokiečių fotografas A. Renger-Patzsch savo žinyje rašinyje „Ereitiškos mintys apie meninę fotografiją“ kalba apie savo laikmečio aktualijas ir retoriškai klausia, kodėl, esant naujoviškai fotografijos technikai, fotografai dažnai renkasi meniskinius lęšius, kad išgautų neraiškumo efektą, pamėgtą fotografų piktorealistų. Iš to kylantis klausimas tinka visoms epochoms: „ar turime teisę judėti kaip krabai — atgal?“ (A. Renger-Patzsch *Heretic Thoughts on Artistic Photography*, 1925), kai techninė pažanga leidžia būti šiandienos žmonėmis. A. Kezys nesijaudina dėl to, kokias technikas naudoja kolegos, pats pasitelkia ne tik tradicinės, bet ir skaitmeninės fotografijos galimybes. Žiūrėdami šią parodą, galime pasigėsti Lietuvos. Ar jos ne per mažai? Laikas keičia technologijas, rūdimis apaugina geletį. Jo veikiamos, išblėsta prisiminimų spalvos. Kompiuterio, mums visiems prieinamo prietaiso, pagalba A. Kezio prisiminimai ir apmąstymai apie Lietuvą, aplankytas šalis ne tik apauga naujomis ryškiomis spalvomis, bet ir įpūcia naujos energijos pasikeitimams Lietuvoje įvardinti.

Algimantas Kezys, sekdamas laiko ženklus, atstovaudamas vyresniajai lietuvių fotografų kartai, kartu yra ir ieškantis eksperimentatorius, kaip ir jaunieji, sujungiantis fotografijos įvairovės, kad pasiektų daugiaprasmes simbolių interpretacijas. Ar tai falsifikuojama tikrovė? O gal kūrybinė energija, paversta prisiminimų ir apmąstymų vaizdiniais?

Algimantas Kezys. Cityscapes.